

KÖSZÖNTŐ

KÖSZÖNTŐ URBÁN ALADÁR 90. SZÜLETÉSNAPIJÁRA

Keves olyan történész van, aki már életében klasszikussá válik, s akinek munkássága egy adott történelmi korszak kutatásában megkerülhetetlen lenne. A most 90. évét betöltő Urbán Aladár közéjük tartozik.

Urbán Aladár történészi pályáját az 1848-as honvédség megszervezésének feldolgozásával kezdte: első tanulmányai és forrásközleményei az 1848. május–júniusi toborzás témakörében születtek. E tanulmányok kiríttak a korszak hasonló témakörben született, utóbb mulékonyak bizonyult klasszikusokra okkal – ok nélkül hivatkozó munkái közül. Ezek az írások ébreszthették rá a szakmát, hogy éppen a kezdetekről, a honvédség megszervezéséről milyen keveset is tudunk. Tanulmányaiban, majd ezekből kinövő kandidátusi értekezésében (A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán) bebizonyította: a honvédség megszervezése nem a Batthyány-kormány radikális ellenzékének nyomására, hanem a kormány áprilisi határozatainak logikus következményeként, a kormány döntése alapján kezdődött meg. A munkának tehát általános, köztörténelmi jelentősége volt.

Kiderült ugyanis, hogy a Batthyány-kormány – az 1948 utáni történetírás által sugallta állásponttal szemben – nem megalkuvó politikusok gyülekezete volt (kivéve a mindent tisztán látó Kossuthot), hanem olyan kormány, amely már 1848 tavaszán felismerte a polgári átalakulás vívmányait fenyegető veszélyeket, s a törvény adta lehetőségeket felhasználva, megteremtette az önvédelmi harc feltételeit. Ez a megállapítás pedig a Batthyány-kormány, illetve maga a miniszterelnök, Batthyány Lajos tevékenységének gyökeres újraértékeléséhez vezetett a politikátörténelmi irodalomban is.

A munka szűkebb hadtörténelmi szempontból azért volt fontos, mert olyan rendet teremtett a magyar hadseregszervezés addigi történelmi irodalmában, amely biztos kiindulópontot jelenthetett a szervezéstörténet további – mind helyi szintű, mind országos – feldolgozásához. Máig is olyan kézikönyv, amelynek egyetlen alapvető megállapítását sem kellett az eddigi kutatások során módosítani. Ezen kívül az a sajátos helyzet állt elő, hogy mivel a nemzetőrség és honvédség szervezéstörténetének megírásakor csak csekély és meglehetősen ellentmondásos helytörténelmi irodalomra támaszkodhatott, ez az összegző igényű munka szolgált a továbbiakban kiindulópontul a hiányzó helytörténelmi kutatások elvégzéséhez.

Urbán Aladár további tanulmányai, amelyek főleg a Batthyány-kormány két nagy válságperiódusával, az 1848. májusi és szeptemberi napok történetével foglalkoztak, alapvetően értékelték újra a korszak belpolitikai történetét is. Urbán nem a kormány ellenzékének jól hangzó, de kevés reálpolitikai érzékről tanúskodó szövegeihez viszonyította a kormány tevékenységének megítélését, hanem a Osztrák Császárság politikai erőterében helyezte el azt, s a korábbiaknál differenciáltabb képet festett az udvari körök és a kormány viszonyáról is.

Így például bemutatta, hogy a magyar kormánynak 1848 májusában – ellentétben a korábbi állításokkal – sikerült a magyar értelmezést érvényre juttatni a magyarországi cs. kir. csapatok feletti rendelkezés kérdésében; illetve, hogy az erdélyi unió szentesíté-

sére is Batthyány személyes fellépésének hatására került sor. Ő tisztázta, hogy Batthyány Lajosnak milyen egyedülállóan fontos szerep jutott az 1848. szeptemberi horvát invázió megállításában, s hogy a pákozdi siker Batthyány szervezőmunkájának eredménye volt. Batthyány pályafutásának, illetve a Batthyány-kormány tevékenységének feldolgozásában historiográfiai jelentőségű munkát végzett. Batthyány történeti szerepének újjáértékelése, pontosabban, méltó helyének kijelölése nagyjából az ő érdeme.

A kormány tevékenységének egészét 1985-ben megvédett, 1986-ban megjelent nagydoktori értekezésében (Batthyány Lajos miniszterelnöksége) dolgozta fel. Ebben bemutatta a kormány mindennapi működését, külpolitikai tájékozódását és tevékenységét, a kormányfő innsbrucki és bécsi tárgyalásait. Megnyugtatóan tisztázta, hogy ellentétben Horváth Mihály – s az ő nyomában járó marxista történészek – állításával, sem Batthyány, sem kormány nem tervezte az önálló magyar had-, pénz- és kereskedelemügyi minisztériumok feláldozását 1848. augusztus–szeptember fordulóján.

Azóta megjelent tanulmányaiban főleg az 1848-as hadseregszervezés speciális kérdéseivel, s ezek politikai hátterével foglalkozott. Ő rendezte sajtó alá Hunfalvy Pál képviselő 1848–1849-es naplóját, amely a magyar szabadságharc történetének egyik legfontosabb elbeszélő forrása, illetve ő jelentette meg magyar fordításban Batthyány Lajos periratait, kiegészítve azt Batthyány általa felfedezett haditörvényszéki védőiratának közlésével. A forradalom és szabadságharc 150. évfordulóján pedig két vaskos kötetben tette közzé Batthyány Lajos miniszterelnöki tevékenységének iratanyagát. Ez a munka az elmúlt évtizedek egyik legfontosabb 1848-as forráskiadványa.

Mindezt betetőzte 2007-ben, Batthyány születésének 200. évfordulóján a *Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöksége, fogsága és halála* című újabb monográfiája, illetve a *Batthyánytól Kossuthig. Hadsereg és politika 1848 nyarán és őszén* című, 2009-ben megjelent tanulmánygyűjteménye, amelyek első közlései nagyjából a *Hadttörténelmi Közleményekben* láttak napvilágot.

Ugyanakkor Urbán olyan történész, akinek két – egy magyar és egy egyetemes – történeti szakterülete van. Az egyetemen angol és amerikai történetet oktatott, s ennek révén olyan kitekintéssel rendelkezik, amely lehetővé tette, hogy a szívének kedvesebb magyar történelmi témát a korabeli világpolitika összefüggéseiben tárgyalja. Magyar történeti témájának egyetemes összefüggéseit bemutatva ő írta meg a mindmáig egyetlen magyar nyelvű kisonográfát az 1848–49-es európai forradalmak történetéről, s az ő tollából született meg az Amerikai Egyesült Államok létrejöttét bemutató első, korszerű szemléletű magyar történeti munka. Egyetemes történeti térképábrázolás-gyűjteménye, az amerikai történelemtől készített szöveggyűjteménye az egyetemi oktatás nélkülözhetetlen segédkönyvei közé tartoznak. Ahogyan tréfásan mondani szokta, az egyetemes történelem volt a főállása, 1848-cal „háztájiban” foglalkozott.

A *Századok* és a *Hadttörténelmi Közlemények* szerkesztőbizottságának tagjaként publikációk százainak tökéletesebbé tételében játszott komoly szerepet. Szakmai igényessége miatt soha nem volt tekintettel egyéni érzékenységekre, de kritikai meglátásait mindig a vitapartner iránti teljes tisztelettel fogalmazza meg. Egyetemi oktatóként történésznemzedékek sorát nevelte a tények tiszteletére, az aprómunka megbecsülésére, az egyetemes történeti látószög fontosságára.

Jelen számunkban az őt követő történésznemzedékek tagjai tisztelegnek a Tanár Úr előtt 1848–1849-es tárgyú tanulmányaikkal. Urbán Aladár első tanulmányai ennek a

folyóiratnak a hasábjain jelentek meg, illő tehát, hogy a folyóirat köszöntse őt születésnapja alkalmából. Tesszük ezt abban a meggyőződésben, hogy az ő historiográfiai alapvetései és forráskiadványai nélkül a forradalom és szabadságharc kutatása sokkal hátrább tartana, pontatlanabb, szegényesebb, megbízhatatlanabb lenne. Tisztelet a Mesternek, az 1848–1849-es kutatók doyenjének!

Budapest, 2019. április 17.

Hermann Róbert
a *Hadtörténelmi Közlemények* Szerkesztőbizottságának elnöke

